

حسن روحانی در اولین سالروز امضای ترامپ برای خروج از توافق هسته‌ای و در واکنش به خروج آمریکا از توافق هسته‌ای و ناکامی فرانسه، آلمان و انگلیس، شرکای اروپایی برجام از استراتژی مقاومت فعال و سیاست تحمل فشار بدون هزینه صفر رونمایی کرد و محورهای این سیاست را در گام‌هایی خلاصه کرد که توقف تدریجی بخشی از تعهدات هسته‌ای ایران را شامل می‌شد؛ برنامه تلافی جوانه‌ای که بر اساس بندهای ۳۵ و ۳۶ برجام در پینچ گام‌ها بازه زمانی دوماهه به امید ایجاد تحرک در اروپایی‌ها به منظور عمل به تعهداتشان پیگیری شد. تهران در همین چارچوب گام اول را با توقف فروش ذخایر اورانیوم غنی شده و ذخایر آب سنگین آغاز کرد. به این ترتیب تصمیم به افزایش ذخایر اورانیوم غنی شده که به موجب برجام قرار بود تا سقف ۳۰۰ کیلوگرم باشد، نشان داد که آستانه تحمل صبر راهبردی ایران در مواجهه با ناکامی اروپا برای تحقق منافع اقتصادی ایران به پایان راه خود رسیده است و ایران به صورت رسمی بخشی از تعهدات برجامی خود را که با تأیید آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در طول سه سال گذشته به صورت دقیق و کامل انجام داده بود، کاهش داد. در همین روز بود که رئیس جمهوری ایران در نامه‌ای به سران پنج کشور حاضر در برجام به طور مشخص تأکید کرد که ایران تا چه اندازه در موضوع برجام خوب استنداری کرده اما فرصت‌ها از دست رفته است و طرف مقابل نتوانسته به تعهداتش در برجام عمل کند به گونه‌ای که ایران راهی به جز کاهش تعهداتش ندارد.

■ توپ برجام در زمین اروپا و آمریکا

بعد از اعلام این موضوع، فرصت دوماهه‌ای به کشورهای باقی‌مانده در برجام از سوی ایران داده شد تا هر زمان به تعهدات خود عمل کنند، به شرایط قبل بازگردند. سران سه کشور اروپایی به این حقیقت آگاه بودند که کاسته شدن تدریجی تعهدات برجامی از سوی تهران، ارتباط مستقیمی با سیاست‌های آنان دارد از این رو در واکنش به نخستین گام تلافی جوانه ایران به توصیه و هشداری بنسند کردند. آنها پیشتر و در پی خروج آمریکا از برجام در عملیاتی کردن اقداماتی همچون درخواست مجوز واستثنای برای شرکت‌های اروپایی از دولت ترامپ؛ زمینه‌سازی برای فعالیت «بانک سرمایه داری اروپا» به عنوان یک مؤسسه بین دولتی که فعالیت شرکت‌های اروپایی در ایران را حمایت و تأمین مالی کند؛ گشایش حساب‌های ویژه برای ایران در بانک مرکزی کشورها؛ عضو اتحادیه اروپا با هدف تسهیل مبادلات با بانک مرکزی و مؤسسات مالی ایران؛ طرح شکایت از آمریکا در نهاد حل اختلاف‌های سازمان تجارت جهانی با این اتهام که آمریکا در راه مبادله آزاد میان کشورها مانع ایجاد می‌کند؛ به روز کردن قانون انسداد یا مقررات بازدارنده که هدف آن ایجاد پوشش حمایتی برای شرکت‌های علاقه‌مند به همکاری با ایران برای در امان ماندن از مجازات‌های اقتصادی امریکا است و در نهایت ایجاد مکانیسم سازوکار ویژه اتحادیه اروپا موسوم به «اینستکس» ناکام مانده بودند؛ سازوکاری که اروپایی‌ها با بهره‌گیری از آن فرصت را جهت اجرای طرح خود یعنی حفظ برجام بدون اتکا به آمریکا از طریق رهایی از زنجیر دلار مغتنم دیده بودند اما در نهایت در اجرای مؤثر آن و تحقق منافع اقتصادی ایران چندان راه به جایی نبردند.

در حالی که فرصت ۶۰ روزه ایران به طرف‌های اروپایی که از اردیبهشت‌ماه آغاز شده بود به پایان بود، کمیسیون مشترک برجام که در ۷ تیرماه ۹۸ و با حضور نمایندگان ایران و ۴۰ دروین نشست‌های رابرت‌گزار کرده بود، در بیانیه پایانی خود خبر داد که «اینستکس» عملیاتی شده و در دسترس تمامی دولت‌های عضو اتحادیه اروپایی قرار دارد و اولین تراکنش‌های آن نیز در حال پردازش است و متعاقباً همکاری‌های تکمیلی جاری با نهاد متقابل تأسیس شده ایرانی (سازوکار تجارت و تأمین مالی ایران و اروپا) تسریع خواهد شد، هر چند عباس عراقچی، معاون وزیر امور خارجه در حاشیه این نشست، انجام تبادلات مالی این کانال مالی را گامی روبه جلو توصیف کرد اما

گفت که «هنوز تا خواسته‌های ایران فاصله قابل توجهی وجود دارد. اینستکس کمتر از انتظارات ماست و بدون خرید نفت از ایران یا تعیین اعتبارات خاصی برای آن، نمی‌تواند انتظارات ما را به طور کامل برآورده کند.» در واقع ایران این گام اروپا را کافی ندانست. روحانی در روز ۱۲ تیر «اینستکس» را اقدامی نمایشی دانست و گفت که «امروز اینستکس تنها سازوکاری بدون پول است و اینستکس توخالی به هیچ دردی نمی‌خورد، اما اگر این کانال فعال شده و پول فروش نفت ایران به آنها به واسطه آن حاصل شود با وجود ایرادات آن، می‌توان تا حدی آن اقدام را قبول کرد». روحانی همچنین خبر داد که سطح غنی‌سازی ایران از ۳.۶۷ درصد افزایش می‌یابد؛ وعده‌ای که بزودی محقق شود و ایران در روز ۱۷ تیر ۹۸ یعنی در پایان مهلت شصت روزه خود به اروپا گام دوم کاهش تعهدات خود را برداشت و سطح غنی‌سازی خود را از ۳.۶۷ درصد به ۴.۵ درصد رساند؛ یعنی در شرایطی که فرآیند و سطح غنی‌سازی اورانیوم بعد از برجام به گونه‌ای تنظیم شده بود تا محصولات خروجی به غنی‌بیش از ۳.۶۷ درصد نرسد، پایبندی به این سطح از

اقدام عملی جدی جهت حفظ این توافق نداشتند؛ در همین فاصله زمانی بود که «امانوئل بون»، مشاور دیپلماتیک رئیس جمهوری فرانسه با پیشنهاد خرید نفت به صورت مقطعی به شرط لغو کاهش تعهدات به ایران آمد که راهکار او مورد قبول واقع نشد. از سوی دیگر دونالد ترامپ، رئیس جمهوری آمریکا هم به موازات تشدید تحریم‌ها و تصویب تحریم‌های جدید در پتروشیمی و فولاد و قرار دادن نام سپاه پاسداران در لیست گروه‌های تروریستی، پیشنهاد مذاکره مستقیم با ایران را با پافشاری بیشتری دنبال می‌کرد، پیشنهادی که ایران قبول آن را در شرایط فشار امکان‌پذیر نمی‌دانست و تأکید می‌کرد که اگر آمریکا به دنبال مذاکره است اول باید به برجام بازگشته و به تعهدات خود عمل کند. تهران در شرایطی برای متوقف کردن بخش دیگری از تعهدات برجامی‌اش خبر برداشت که امانوئل مکرون، رئیس جمهوری فرانسه به نمایندگی از اروپا مذاکراتی جدی برای جلوگیری از این اقدام را آغاز کرده بود. مقام‌های ایرانی خواهان ایجاد خط اعتباری ۱۵ میلیارد دلاری برای پیش فروش نفت به مدت چهار ماه بودند و چندین دور مذاکره

توافق هسته‌ای در یک سال گذشته چه روندی را پشت سر گذاشته است

برجام هنوز زنده است

◀ **مریم سالاری**، اگرچه تأیید شدن برجام، احتمالاً هیچ‌یک از دولت‌های طرف مذاکره این احتمال را نمی‌داد که دولت بعدی آمریکا از توافق خارج شود یا با خروج آن، سایر قدرت‌های جهانی تا این حد در اجرای تعهدات اقتصادی برجام دست‌پسته باشند؛ اما همه این احتمالات به حقیقت پیوست و این ایران بوده که با حضور دونالد ترامپ در کاخ سفید و طرحی که علیه توافق هسته‌ای در پیش گرفت، به بازیگر اصلی صحنه تحولات برجام تبدیل شد. از این رو هجدهم اردیبهشت ماه سال ۹۸ به عنوان یک تاریخ مهم در تقویم سیاسی روابط ایران با کشورهای منطقه غرب بعد از پایان اختلاف بیش از یک دهه‌ای بر سر برنامه‌های هسته‌ای به ثبت رسید. صبر استراتژیک ایران در نخستین سالروز خروج آمریکا از برجام، البریز شد و تهران برای تضمین منافع پایدار خود راهی دیگر را در پیش گرفت؛ راهی جسورانه اما در عین حال حساب شده که به جای خروج عجلانه از برجام و در راستای اعمال فشار تدریجی به آمریکا و اروپا با هدف گرفتن ستون‌های کلیدی این توافق طرحی شد.

بمقام‌های فرانسوی راهم از سر گذارند، چنانکه محمد جواد ظریف، وزیر خارجه ایران به دعوت مکرون در سفری غیرمنتظره راهی «بیاریتز» فرانسه شد و در حاشیه اجلاس G7 با رئیس جمهوری، وزیر خارجه و وزیر خزانه‌داری فرانسه دیدار کرد. این سفر که همزمان با حضور ترامپ در محل نشست انجام شد، به اندازه‌ای غیرمنتظره بود که رئیس جمهوری امریکا تنها ساعتی قبل از ملاقات مکرون با ظریف از حضور او اطلاع یافت و در درخواستی نامتعارف خواستار حضور در این ملاقات شد؛ پیشنهادی که رئیس جمهوری فرانسه آن را خطری برای تلاش‌های خود جهت کاهش بحران رابطه ایران و آمریکا و در نتیجه تحقق منافع اقتصادی ایران تلقی کرد و به آن جواب رد داد. این در حالی بود که ترامپ موافقت خود با پیشنهاد مکرون مبنی بر کمک به ایجاد خط اعتباری ۱۵ میلیارد دلاری را به دیدار دو جانبه با دیداری در جلسه اعضای ۴۰+ با رئیس جمهوری ایران مشروط کرده بود. مکرون این خواسته رئیس جمهوری آمریکا را در دیدار با ظریف اعلام کرد و وقتی تهران با شروط ترامپ مخالفت کرد، او هم مجوز پیش خرید

غنی‌سازی تغییر کرد و ایران تصمیم به افزایش غنی‌سوخت هسته‌ای خود تا سطح ۴.۵ درصد گرفت و در عین حال مهلت شصت روزه دیگری را پیش روی اروپا گذاشت. تروئیکا اروپایی به رهبری فرانسه در واکنش به این اقدام تنها خواستار بازگشت ایران به سطح غنی‌سازی تعیین شده در برجام شدند و این در حالی بود که چین و روسیه گام دوم در عبور از حد مشخص شده در صد غنی‌سازی اورانیوم را منطقی دانسته و تصریح کردند که توپ برجام همچنان در زمین اروپا و امریکا است.

■ دیپلماسی از «بیاریتز» تا نیویورک

در حد فاصل گام دوم تا سوم ایران، تحرکات دیپلماتیک گسترده‌ای از سوی اروپا به جریان افتاد که فرانسه آن را رهبری می‌کرد. بقای برجام نیازمند اقدام جدی و عاجل اروپا بود؛ زیرا بر اساس گزارش‌های آژانس، ایران تا آن مقطع تعهدات خود را اجرایی کرده بود. وزیران خارجه اتحادیه اروپا در نشست‌های ۲۴ تیر ۹۸ در بروکسل برگزار کردند و دیگر موضوع همکاری با ایران را محور اصلی گفت‌وگوهای خود قرار دادند و گرچه به نظر می‌رسید که مایل به حفظ برجام هستند اما عمل‌اتوانی برای